

J. VALGMA

EESTI KEELE
ÕIGEKIRJUTUS JA
KIRJAVAHEMÄRKIDE
TARVITAMINE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1957

Arh. ers.

2/42129

A-21717E
J. VALGMA

EESTI KEELE
ÕIGEKIRJUTUS JA
KIRJAVAHEMÄRKIDE
TARVITAMINE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1957

SISUKORD

I. Eesti keele õigekirjutuse alused	3
II. Häälikute õigekirjutus	6
1. Sulghäälikud (p, t, k) sõna algul	6
2. Sulghäälikud sõna sees	7
3. Häälikute välted	8
4. j kirjutamine ü ja i järel	10
5. Sõnaalgulise h kirjutamine	11
6. Vöõrsõnade kirjutamine	12
7. Vene nimede kirjutamine eesti keeles	14
III. Sõnade silbitamine ja poolitamine	15
IV. Suure ja väikese algustähe tarvitamine	17
1. Iga sõna suure algustähega	17
2. Esimene sõna suure algustähega	18
3. Jutumärkide tarvitamine pärisnimede juures	20
4. Väikese algustähega kirjutatakse	21
V. Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine	23
1. Nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamine	23
2. Omadussõnade kokku- ja lahkukirjutamine	28
3. Arvsõnade kokku- ja lahkukirjutamine	30
4. Tegusõnade kokku- ja lahkukirjutamine	31
5. Määr- ja abisõnade kokku- ja lahkukirjutamine	32
6. Sidekriipsu tarvitamine liitsõnades	34
VI. Lühendite tarvitamine	36
1. Lühendite kasutamise üldreeglid	36
2. Punkt sõnalühendeis	37
3. Lühendite käänamine	38
VII. Kirjavahemärkide tarvitamine	39
1. Kirjavahemärkide tarvitamise alused	39
2. Punkt	40
3. Hüüumärk	41
4. Küsimärk	42
5. Koma	42
6. Koolon	46
7. Semikoolon	47
8. Mõttekriips	49
9. Mõttepunktid	51
10. Jutumärgid	51
11. Sulud	52
12. Sidekriips	53
13. Ülakoma	53
14. Mitu kirjavahemärki kõrvuti	54

Tartu Riikliku Õilkeoli
Raamatukogu

42129

✓

I. EESTI KEELE ÕIGEKIRJUTUSE ALUSED.

Igal kirjakeelel on oma õigekirjutus ehk ortograafia, s. t. kõigi keeles leiduvate sõnade üldiselt tunnustatud kirjutusviis. See soodustab mõtte täpset väljendamist kirjas ja on aluseks õigele arusaamisele kirjast. Iga haritud inimene peab suutma oma emakeeles õigesti kirjutada, mis eeldab ortograafia reeglite rakendamise oskust. Emakeele õigekirjutuse tase näitab harilikult keeletarvitaja hariduse taset.

Eesti keele ortograafia — nagu muudki keelenähtused — on ajalooliselt kujunenud.

Eesti kirjakeele tekkimisel 16.—17. sajandil oli meil õigekirjutus saksa ortograafia kammit-sais ja äärmiselt ebakindel, s. t. üht ja sama sõna kirjutati ka ühe ja sama autori poolt eri viisi. Nii näiteks kirjutas G. Müller 17. sajandil sõna *ähvardus* järgmiselt: *ewardus*, *Echffardus*, *aechfferdus*, *aechffardus*, *aeffwerdus*. Alles 17. sajandi lõpul muutus eesti ortograafia kindlamaks nn. vana kirjaviisi tarvitusele-

võtmisega. Selle süsteemi järgi märgiti pikad täishäälikud kinnises silbis kahe tähega (sees, hüüd-wad) sõna lõpus ja lahtises silbis ühekordse tähega (ma, pä-lu, pru-gib, lo-ja). Lühikesele silbile järgnev üksikkaashäälik kirjutati kahe tähega (*wërrî, temma, sanna*), pikale silbile järgnev ja sõnalõpu kaashäälik ühe tähega (*wi-na, lep, püs*). Seda kirjaviisi tarvitati kuni 19. sajandi keskpaigani, millal pääses maksvusele nn. uus kirjaviis, mille aluseks on põhimõte, et lühikesed häälikud kirjutatakse ühe ja pikad häälikud kahe tähega, välja arvatud sulghäälikud, millel on iga välte jaoks eri märk.

Seda kirjaviisi tarvitatakse ka tänapäeval.

Eesti ortograafia aluseks on foneetiline printsiip. Selle printsiibi järgi kirjutatakse sõnad üldiselt nii, nagu neid hääldatakse. Seda asjaolu märkis juba 18. sajandil tollaegne keelemees A. W. Hupel, kes ütles, et „eestlane kõneleb nii, nagu kirjutatakse, ja kirjutab, kui ta seda oskab, üldiselt nii, nagu kõneldakse“. Sellest saame paremini aru siis, kui kõrvutame eesti kirjaviisi mõne teise keele omaga, kus juhtivaks pole foneetiline printsiip.

Kui eesti keeles kirjutatakse näiteks *kala, saabas, katsub, lahti* vms., siis ka enam-vähem vastavalt hääldatakse. Aga näiteks inglise keeles kirjutatakse *table* (laud), kuid hääldatakse

teibl, book (raamat) — *buk, girl* (tüdruk) — *gööl* jne.; prantsuse keeles kirjutatakse *père* (isa), hääldatakse *peer, femme* (naine) — *fam, jeunesse* (noorus) — *žöness* jne.

Ka eesti keeles ei valitse foneetiline printsiip täielikult, s. t. mitte alati ei kirjutata täpselt häälendamise järgi, vaid arvestatakse veel teisi printsiipe. Need on järgmised.

Morfoloogiline printsiip — sõna tüvi kirjutatakse eri vormides ühesuguselt, kuigi hääldamine erineb, näit. *andma, andsin* (hääldatakse: *antsin*), *kuldne* — *kuldse, kärbes* — *kärbsed, umbne* — *umbsed, liigne* — *liigsed, püüdku, üldse* jne.

Traditsiooni printsiip — ajalooliselt kujunenud kirjutusviisist peetakse kinni, kui olulised põhjused ei nõua selle muutmist. Selle printsiibi järgi kirjutatakse mõnede sõnade algul *h*, kuigi seda harilikult ei hääldata (*head herved, harilik hommik*), samuti tarvatakse selle printsiibi järgi teatavatel juhtudel suurt ja väikest algustähte, kirjutatakse sõnu kokku ja lahku, kasutatakse lühendeid jne.

Tähenäiduse printsiibi järgi toimub teatavatel juhtudel suure ja väikese algustähe tarvitamine, näit. *kiir, Kiir* (esimesel juhtumil — valguskiir, teisel — perekonnanimi), kokku- ja lahkukirjutamine (*varsakabi* — *varsa kabi, vanasõna* — *vana sõna*) ning mõnede

lühendite tarvitamine (e. l. — enne lõunat (mitte el.), s. t. — see tähendab (mitte st.).

Eesti keele ortograafias on viis järgmist tähtsamat osa:

1) häälikute ortograafia, milles vaadeldakse peamiselt häälikute pikkuse ehk kvantiteedi märkimist (näit. ühe ja kahe tähe tarvitamine), aga ka muid häälikute kirjutamise küsimusi (sulghäälikute, *h* ja *j* kirjutamine);

2) silbitamine, milles käsitletakse silbitamise ja poolitamise reegleid, mis leiavad rakendamist eeskätt sõnade ühelt realt teisele ülekandmisel;

3) suure ja väikese algustähe tarvitamine, milles vaadeldakse pärisnimede kirjutamist;

4) sõnade kokku- ja lahkukirjutamine ja

5) lühendite õigekirjutus.

II. HÄÄLIKUTE ÕIGEKIRJUTUS.

1. Sulghäälikud (*p*, *t*, *k*) sõna algul.

a) Eesti põlises sõnavaras ja laensõnades kirjutatakse sõna algul *p*, *t*, *k* (mitte *b*, *d*, *g*), näit. *päev*, *panema*, *pime*, *pall*, *post*, *täht*, *taga*, *tulema*, *topelt*, *käsi*, *katsuma*, *kael*, *kindral*. Ka põhisõnade ja liite *-kond* algul

kirjutatakse *p, t, k*, näit. *nõukogu, pühapäev, maantee, perekond*.

b) *V õ õ r s õ n a d e s* kirjutatakse sõna algul ka *b, d, g*, näit. *bakter, bensiin, biograafia, brigaad, detail, diplom, dušš, dünamo, gaas, garaaž, geenius, graafik*.

2. Sulghäälikud sõna sees.

a) Helitute häälikute märkide (*p, t, k, s, h, f, š*) kõrval kirjutatakse harilikult *p, t, k* (mitte *b, d, g*), näit. *ka/ps/as, ke/sk/el, ka/tk/i, u/hk/us, pea/ts/elt, saa/tk/e, la/ht/i*.

Selle reegli järgi esineb helitute häälikute järel alati liide *-ki*, kuna heliliste järel on *-gi*, näit. *kuubki, lilledki, saagki, kappki, lattki, pakkki, kasski, šeffki, dušški, aitähki*.

b) Helitute häälikute märkide kõrval kirjutatakse *b, d, g* järgmistel juhtumitel:

1) kui sõna tüves on *b, d, g*, mis satub helitu hääliku kõrvale sõna muutmisel, näit. *andma — andke, hüüdma — hüüdsin, kündma — kündsid, hoogne — hoogsa, kärbes — kärbsed*;

2) liidete ees, näit. (vald) *valdkond*, (arg) *argselt*, (jalg) *jalgsi*, (nüüd) *nüüdsed, leibki, kandki, külgki*;

3) liitsõnades, näit. *umbsõlm, raudtee, kingsepp, laudsein*;

4) mõnedes võõrsõnades, näit. *absoluutne, anekdoot, röntgenikiired, asbest.*

Märkus. Mõnedes astmevaheldusega sõnades esinevad nõrgas astmes konsonantühendid *rg, lb*, mis tugevas astmes vahelduvad *rk, lp*-ga: *ärgas — ärksa, tõrges — tõrksa; hõlbus — hõlpsa.*

3. Häälikute välted.

a) I põhireegel.

Esimese välte lihthäälik kirjutatakse ühe, teise ja kolmanda välte lihthäälik kahe tähega, välja arvatud *b, d, g*, millel on iga välte jaoks eri märk, ja *f* ning *š*, millel teine välde kirjutatakse ühe ja kolmas kahe tähega, näit. *maja, kera, kivi, oda, tulema, kõva, kägu; kaalub, keerata, kiirustama, oodates, tuuled, mõõnast, käärid; kaaluma, keerab, kiirus, ootan, tuul, kõõrdi, käärima; koma, samuti, samet, ümarik, amet, komandeerima, komisjon; hommik, hammas, ümmargune, grammofon; talitama; ballett, intelligents, annulleerima, parallelism, telling, telliskivi; seni, kuni; sõnnik; karikatuur; ärritama, varrukas, barrikaad; keha — kehha; propageerima, kandidaat, likvideerima, professor, šefi — šeffi, duši — dušši.*

b) Erandid. Ühe tähega kirjutatakse:

1) pikk häälik järgmistes ühesilbilistes sõnades (enamasti ase- või abisõnad): *mul* (= *minul*), *sul*, *tal*, *kel*, *mil*, *sel*, *tol*, *mus*, *tas*, *ses*, *tos*, *kas*, *kes*, *kus*, *mis*, *las*, *on*, *et*, *ja*, *ju*, *ka*, *ma*, *sa*, *ta*, *me*, *te*, *nad*, *mu*, *su*; h abisõnade lõpus: *jah*, *noh*, *säh*, *aitäh*, *kah* jt.

Aga: *jaa* = *jah*.

2) *p*, *t*, *k*, *h*, *f* ja *š* pika täishääliku ja kaksiktäishääliku järel, näit. *köök*, *kõikide*, *laat*, *lauta*, *seep*, *kaupu*, *psüühiline*, *fotograaf*, *plüüš*.

3) mitmesilbilise sõna lõpul olev *p*, *t*, *k*, kui viimane silp pole pearõhuline, näit. *sinep*, *kotlet*, *kabinet*, *pankrot*, *õnnelik*, *maastik*, *kasulik*.

Märkus. Hüüdsõnades võidakse ülipikka häälikut kirjutada rohkem kui 2 tähega, näit. *tss-ss-s!* *halloo-o-o!* *ohoo-o-o!*

c) II põhireegel.

Häälikuühendeis (kaashäälikute ühendeis ja kaksiktäishäälikuis) kirjutatakse ka pikk häälik ühe tähega, näit. *kümned*, *lõplik*, *türanlik*, *kepjas*, *uslane*, *usjas*, *renjas*, *marslane*,

kärslane, marsruut, põmdi, homne, kaslane, metalne, monarh, harf, revanš; austama, hoidma, koeri, leige, nõu.

d) Erandid.

1) Kahe tähega kirjutatakse *l, m, n, r* järel olev pikk *s*, kui ei järgne kaashäälikut, näit. *valss, simss, avanss, kirss, marssima, fajanss, seansse, purssima, balansseerima.*

2) Sõna kirjutatakse nii, nagu seisaks ta eraldi: liite *-gi, -ki* ees, näit. *linna, kella, sammgi, keppki, latti, kurkki*; liitsõnades, näit. *pappkarp, plekktoos, lillkapsas, keskkool, võrk-kott, lihttüvi*; liite ees, mis algavad sama kaashäälikuga, millega lõpeb, näit. *portugallane, modernne, grandioossed.*

4. *j* kirjutamine *ü* ja *i* järel.

a) *ü* ja *i* järel harilikult *j*-i ei kirjutata, näit. *müüa, süüa, müüakse, süüakse, viiul, riid, laiad, maiad.*

b) *ü* ja *i* järel kirjutatakse *j* ainult tegijat märkiva liite *-ja* esinemisel, näit. *müüja, käija, organiseerija, viija, tulija.*

5. Sõnaalgulise h kirjutamine.

a) Sõnaalguline *h* eraldab järgnevate sõnade tähendust:

aare — haare

agu — hagu

ai — hai

ais — hais

ale — hale

all — hall

allikäs — hallikas

aru — haru

arutama — harutama

arv — harv

eaga — heaga

ei — hei

eided — heided

elama — helama

igi(vana) — higi

ind — hind

iilid — hiilid

irve — hirve

oid — hoid

alg(aste) — halg

õige — hõige

õng — hõng

ädal — hädal

b) Sõnaalguline *h* esineb või puudub järgnevates sõnades:

habras — ablas

hagijas — aganad

haigutama — aitama

hajameelne — ajami-
ne

haljas — alles

halb — alp

hani — aina

hanguma — angerjas

harras — armas

harrastama — armas-
tama

hele — elev

hellerhein — aevas-
tama

herilane — eriline

hernes — erutama

hirnuma — ärritama

hubane — uba

hulkuma — ulguma

hunnik — *urgas*
hurtsik — *uljas*
huugama — *ulgumeri*
hõre — *õrn*
hõõguma — *õõtsuma*

hõõruma — *ässitama*
häda — *ädal*
hämar — *ämblik*
hårdalt — *äkitselt*
hütt — *üsk*

6. Võõrsõnade kirjutamine.

a) Võõrsõnu kirjutatakse üldiselt vastavalt nende hääldamisele. Neis võivad esineda võõrhäälikud *f, š, z, ž*, pearõhk võib asetseda järgsilpidel, *b, d, g* võivad olla sõna algul, järgsilpides võivad esineda pikad täishäälikud, näit. *prožektor, šassii, brošüür, garaaž, daatum, brigaad, biograafia, dialektika, diplom, graafik, garderoob*.

b) Võõrpärisnimed ja võõrkeelsed väljendid kirjutatakse nii nagu algkeeles, näit. *Marx, Mitšurin, Darwin, Goethe* (loe: *gööte*), *Voltaire* (loe: *voltäär*), *Shakespeare* (loe: *šekspiir*), *Molière* (loe: *moljäär*), *Bordeaux* (loe: *bordoo*); *de facto* (= tegelikult — *lad. k.*), *vis-à-vis* (loe: *visavii*, täh. vastamisi, vastasistuja — *prants. k.*).

c) Võõrkeelseist pärisnimedest tuletatud sõnu kirjutatakse üldiselt vastavalt hääldamisele, näit. *marksist, darvinism, göötelik, voltäärlane, bordoolane*.

d) Kolmesilbilistes vöör- või laensönaades, mis löpevad lihtkaashäälikuga, kirjutatakse viimase silbi täishäälilik ühe või kahe tähega.

1) Kui kolmesilbiline vöörsöna löpeb helitu kaashäälikuga, on viimase silbi täishäälilik kahekordne, näit. *aparaat, karbonaad, limonaad, šokolaad, invaliid, mikroskoop, kataloog, paradiis, tselluloos, filosoof, telegraaf*.

2) Kui kolmesilbiline vöör- või laensöna löpeb helilise kaashäälikuga, kirjutatakse enam kodunenud sönaades (laensönaades) viimase silbi täishäälilik ühe ja vähem kodunenud sönaades (vöörsönaades) kahe tähega, näit. *telefon, tärpentin, komisjon, partisan, karavan, materjal, kapital, alkohol, insener, ohvitser, komissar, seminar; distsipliin, genitiiv, mandoliin, tsellofaan*.

e) Mitmesilbilistes vöörsönaades kirjutatakse *h* pika täishääliku järel ühe tähega, lühikese täishääliku järel — lühike *h* ühe tähega, pikk *h* kahe tähega, näit. *stiihiline, psüühiline; sahariin, abstraherima, boheemlane; psühholoogia, psühhoos, mehhanism, baldahhiin, rahhiit, almanahh*.

Märkus. Sönaades *mehhaanika, mehhaaniline* ja *mehhaanik* võib *h* kirjutada ühe- või kahekordselt (*mehaanika — mehhaanika, mehaaniline — mehhaaniline, mehaanik — mehhaanik*).

7. Vene nimede kirjutamine eesti keeles.

a) Vene pärisnimede kirjutamisel asendatakse vene tähed vastavate ladina tähtedega järgmiselt: а — a, б — b, в — v, г — g, д — d, ж — ž, з — z, к — k, л — l, м — m, н — n, о — o, п — p, р — r, т — t, у — u, ф — f, ц — ts, ч — tš, ш — š, щ — štš, ы — õ, näit. *Виноградов* — *Vinogradov*, *Фрунзе* — *Frunze*, *Попов* — *Popov*, *Поспелов* — *Pospelov*, *Салтыков-Щедрин* — *Saltõkov-Štšedrin*, *Чичиков* — *Tšitšikov*.

b) с ja х asendatakse harilikult tähtedega s ja h, kuid täishäälikute vahel, samuti rõhulise silbi täishääliku järel sõna lõpul tähtedega ss ja hh näit. *Сусанин* — *Sussanin*, *Харьков* — *Harkov*, *Сахотин* — *Sakhotin*, *Тарас* — *Tarass*, *Мономах* — *Monomahh*.

c) е — sõna algul ja täishääliku ning ъ järel je, konsonandi järel e, näit. *Егорев* — *Jegorov*, *Достоевский* — *Dostojevski*, *Подъездов* — *Podjesdov*, *Верецагин* — *Vereštšagin*.

d) ё — ж, ч, ш, щ järel o, teistel juhtudel jo, näit. *Жёлтый* — *Žoltõi*, *Пугачёв* — *Pugatsšov*, *Щёков* — *Štšokov*, *Пётр* — *Pjotr*, *Орёл* — *Orjol*.

e) я — isiku- ja kohanimede lõpul i järel a, mujal ja, näit. *Ялта* — *Jalta*, *Яшин* — *Jašin*, *Брянск* — *Brijansk*, *Мария* — *Maria*, *Феодосия* — *Feodossia*, „*Россия*“ — „*Rossia*“.

f) ю — ju, näit. Юрьев — Jurjev, Тютчев — Tjutšev, Станюкович — Stanjukovitš, Крючков — Krjutškov.

g) и, й — i, kuid sõna algul täishääliku ees j, näit. Инбер — Inber, Гайдар — Gaidar, Державин — Deržavin, Толстой — Tolstoi, Иоткин — Jotkin.

h) ий — ii, kahe- ja enamasilbilise sõna lõpul i, näit. Новороссийск — Novorossiisk, Вий — Vii, Горький — Gorki, Паустовский — Paustovski.

i) ь — täishääliku ees j, mujal jäetakse märkimata, näit. Юрьевский — Jurjevski, Афанасьев — Afanasjev, Запорожье — Zaporožje.

III. SÕNADE SILBITAMINE JA POOLITAMINE.

a) Lühike lihtkaashäälik täishäälikute vahel kuulub järgneva silbi algusse, näit. tu/ba, tu/le/ma, ka/su/ta/ti, kä/sit/le/mi/ne.

b) Kui täishäälikute vahel on mitu kaashäälikut kõrvuti, siis kuulub ainult viimane neist järgnevasse silpi, näit. võt/sime, kand/sid, kort/sus, mürts/ti, tul/lak/se.

ts, tš, ja štš vene pärisnimesed kuuluvad ühte silpi, näit. Vere/štšagin, Kazan/tsev, Tši/tšikov. Samuti võib helilistele kaashäälikutele järgne-

vaid liithäälikuid *jo* (ë), *ju* (ю), ja (*я*) arvata nende kaashäälikutega ühte silpi, näit. *Dob-ro/ljubov*, *Merz/ljakov*.

c) Pikk täishäälik, samuti kaksiktäishäälik kuuluvad ühte silpi, näit. *vaa/ta/ma*, *teed*, *vii/-bib*, *toas*, *kao/ta/ma*, *noa/ga*, *kao/me*.

d) Liitsõnades on liitumise kohal ka silbi piir, näit. *raud/aed*, *vask/uss*, *külg/uks*, *kohtu/-uurija*.

e) Võõrsõnade silbitamisel on kehtivad samad põhimõtted. Eesliitelisi ja liitvõõrsõnu l u b a t a k s e silbitada liitsõna silbitamise reegli järgi, näit. *te/leg-raaf* — *te/le-graaf*, *stra/tos-fäär* — *stra/to-sfäär*, *mik/ros-koop* — *mik/ro-skoop*, *ae/ros-taat* — *ae/ro-staat*, *pen/-tag-ramm* — *pen/ta-gramm*.

f) Sõnade poolitamine toimub silpide vahet kohast, kusjuures ühetähelist silpi ei eraldata (ei jäeta üksikult rea lõppu ega viida üle järgmisele reale); seega ei saa poolitada selliseid sõnu kui *i/ga*, *e/ma*, *i/sa*, *vii/a*, *müü/a*.

Ühetäheline silp sõna keskel kuulub eelmise silbi juurde, näit. *rii/u-lil*, *lai/a-del*, *vii/e-le*, *tei/e-ga*.

g) Liitsõna soovitatakse poolitada ainult liitumise kohalt, näit. *viis-aastak*, *kaug-üliõpilane*, *kolm-sada*, *päeva-palk*, *nii-sama*. Kui liitsõnal poolitamiskohal on sidekriips, siis pannakse see käsikirjades rea lõppu ja algusse, näit.

emb-/-kumb, kimpsud-/-kompsud, enam-/-vähem, aasta-/-aastalt, marksistlik-/-leninlik, järk-/-järgult.

IV. SUURE JA VAIKESE ALGUSTAHE TARVITAMINE.

1. Iga sõna suure algustähega:

a) **isikunimedes**, näit. *Aleksander Sergejevitš Puškin, Lev Nikolajevitš Tolstoi, Lydia Koidula, Anton Hansen-Tammsaare.*

Märkus. Kui isikunimi koosneb eesnimest ja sellele eelnevast iseloomustavast sõnast, kirjutatakse mõlemad suure algustähega ja seotakse sidekriipsuga, näit. *Kaval-Ants, Veni-Villem, Pime-Kaarli.*

b) **riikide ametlikes nimedes**, näit. *Gruusia Nõukogude Sotsialistlik Vabariik, Hiina Rahvavabariik, Saksa Demokraatlik Vabariik, Soome Vabariik;*

c) **perioodiliste väljaannete nimedes**, näit. *„Noorte Hääl“, „Pilt ja Sõna“, „Sirp ja Vasar“, „Harju Elu“, „Nauka i Peredovoi Opõt v Selskom Hozjaistve“;*

d) **asutuste, organisatsioonide, kolhooside ja käitiste ametlikes nimedes**, välja arvatud side- ning kaassõnad, selgitavad sõnad *o m a v, a s u v, k a n d e v, n i m e l i n e* ja lühend nr.,

näit. Läti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium, Rumeenia Rahva-vabariigi Suur Rahvuskogu, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee, Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Haridusministeerium, Kirovi-nimeline Makajevka Metallurgiatehas, Pärnu Tarbijate Kooperatiivide Rajooniliit, (kolhoos) „Rahva Võit“, Tallinna Masinaehitustehas, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Üleliiduline Kehakultuuri- ja Spordikomitee, Tallinna Autotranspordibaas nr. 1;

e) **mitmesõnalise pärisnime lühendatud kuju tarvitamisel**, näit. Keskkomitee (Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee), Nõukogude Läti (Läti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik), Ministrite Nõukogu (Eesti NSV Ministrite Nõukogu), Keele ja Kirjanduse Instituut (Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut).

2. Esimene sõna suure algustähega:

a) **ajaloosündmuste nimetustes**, näit. Jüriöö ülestõus, Prantsuse revolutsioon, Narva lahing, Esimene maailmasõda, Stalingradi lahing, Mahtra sõda, Talupoegade sõda;

Erandid: Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, Suur Isamaasõda.

b) **teoste, seaduste ja määruste pealkirjades**, näit. „Ülesküntud uudismaa“, „Külmale maale“, „Tõde ja õigus“, „Kuidas karastus teras“, „Mõningaid luule päevaprobleeme“ (artikkel), „Ohtlik sarnasus“ (film), „Ainult unistus“ (operett), „Sõida põrgu“ (bällaad), „Mälestusi isast“ (luuletus); Invaliidide toetamise seadus, Käibemaksu põhimäärus; siia kuuluvad ka rahvatantsude nimed: „Viru valss“, „Vändra polka“, „Oige ja vasemba“;

c) **ordenite, medalite ja autasude nimetustes**, näit. Lenini orden, orden „Ema au“, medal „Vapruse eest“, medal „Eeskujuliku töö eest“;

d) **sidekontorite ning agentuuride, külanõukogude, rahvamajade, raudteejaamade, sovhooside ja masina-traktorijaamade nimetustes** (välja arvatud kaksiknimed Kohtla-Järve, Kilingi-Nõmme jts., kus mõlemad osad kirjutatakse suure algustähega), näit. Põltsamaa sidekontor, Piiri külanõukogu, Lustivere rahvamaja, Puka raudteejaam, Ülenurme sovhoos, Põide masina-traktorijaam.

Märkus. Kohanime liiki näitav sõna (*meri, jõgi, mägi, linn, tänav, väljak* jt.) ei kuulu pärisnimesse ja see kirjutatakse väikese algustähega, näit. *Peipsi järv, Uraali mäed, Atlandi ookean, Riia laht, Tartu linn, Vändra rajoon, Võidu väljak, Mere puiestee, Rohu tänav.*

e) Suure algustähega kirjutatakse sõnad *Sina* ja *Teie* ning ametinimetused kirjalikul

pöördumisel vastava isiku poole, näit. *Tartu I Keskkooli Direktorile*. Palun mind vastu võtta Teile alluva keskkooli VIII klassi.

3. Jutumärkide tarvitamine pärisnimede juures:

Jutumärke tarvitatakse:

a) perioodiliste väljaannete nimede juures, näit. „*Rahva Hää*“, „*Nõukogude Naine*“, „*Tööraha Hää*“;

b) asutuste, organisatsioonide, kolhooside, käitiste jm. erinimede juures, mis ei väljenda nime omaja iseloomu või ülesannet, näit. *RAT „Estonia“*, artell „*Välk*“, „*Uue Tee*“ kolhoos, trikootööstus „*Marat*“;

Märkus: Kui kolhoosi või sovhoosi nimeks on kohanimi või esineb selles sõna *nimeline*, siis jutumärke ei tarvitata, näit. *Ülenurme sovhoos*, *Mitšurini-nimeline kolhoos*;

c) teoste nimede juures, näit. „*Sõda ja rahu*“, „*Maa ja rahvas*“, „*Üle suure vee*“;

d) ordenite ja medalite nimede juures, mille ees on sõna *orden* või *medal*, näit. *orden „Ema au“*, *medal „Vapruse eest“*.

4. Väikese algustähega kirjutatakse:

a) **rahvaste, elanike, keelte ja murrete nimetused**, näit. *hiinlane, kiievlane, vene keel, lõuna-eesti murre*;

b) **isikunimedest saadud üldnimed ja omadussõnad**, näit. *leideni purk, galvaani vool, brauning, gregooriuse kalender, basedovi haigus, bessemeri teras, marksist, vildelik, voltalane*;

c) **kuude, nädalapäevade ja pühade nimed**, näit. *jaanuar, neljapäev, oktoobripühad, 1. mai, rahvusvaheline naistepäev, jaanipäev*;

d) **kongresside, konverentside, päevade, kokkutulekute, olümpiaadide, spartakiaadide, pidustuste ja näituste nimetused**, näit. *partei XX kongress, II ülevenemaaline nõukogude konverents, II olümpiaad, rahvaste spartakiaad, üldlaulupidu, üleliiduline põllumajandusnäitus*;

e) **tantsude nimetused** (välja arvatud rahvatantsude nimed, näit. *polka, valss, masurka, reinlender* (rahvatantsude nimed vt. lk. 19);

f) **ameti- ja aunimed ning teaduslikud kraadid**, näit. *marssal, kindral, professor, eesrindlane, sotsialistliku töö kangelane, doktor, meditsiiniteaduste kandidaat*;

g) **teadus-, kirjandus- ja kunstivoolude nimetused**, näit. *marksism-leninism, sotsialism, darvinism, veismanism-morganism, realism, naturalism, sotsialistlik realism*;

h) uskude ja nende dogmasid sisaldavate raamatute nimetused, näit. *luteri usk, katoliku kirik, islam, budhism, piibel, koraan, katekismus, talmud*;

i) omadussõna tähenduses tarvitatud kohanimed, näit. *hiina tee, poltaava vorst, rooma number, pariisi mood, pärsia vaip, eesti sepik, muhu seelik, vasalemma marmor, kölni vesi, india elevand*;

j) asutuse, organisatsiooni, käitise jne. koosseisu kuuluvat väiksemat üksust tähistav nimetus, nagu komisjon, ring, kateeder, sektor, kollektiiv jne., näit. *ÜRO desarmeerimiskomisjon, Tallinna I Keskkooli noorte naturalistide ring, Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi matemaatika kateeder, Keele ja Kirjanduse Instituudi sõnaraamatute sektor, „Punase Koidu“ kollektiiv*;

k) mitmesõnalisest pärisnimest võetud sõna või sõnad, mida tarvitatakse üldnimena, näit. *partei, kommunistlik partei (vrd. Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei), ülemnõukogu presiidium, ülikool (vrd. Tartu Riiklik Ülikool), instituut, akadeemia, kunstiinstituut, konservatoorium, taksopark*;

l) pärisnime juurde kuuluvad seletavad või iseloomustavad sõnad, näit. *tsaari-Venemaa, päris-Kõrboja, rahva-Hiina*;

m) käitise vms. liiginimetus seoses jutumär-

kidesse pandava pärisnimega, näit. *trikootöös-*
tus „Marat“, *nahä- ja jalatsikombinaat „Kom-*
munaar“, *artell „Kiire Töö“*, *trükikoda „Punane*
Täht“, *kolhoos „Rahva Tahe“*.

NB! Sõna *nõukogude* kirjutamine suure ja väikse algustähega allub eespool toodud reegleile: *Nõukogude riik*, *valitsus*, *saat-*
kond, *saadik*, *rubla*, *armee*, *õhujõud*, *riigijuhid*,
rahvad, *kodanik*, *minister*, *major*, *ohvitser*,
esindus, *kaubalaevastik*, *sõjalaevastik*;

nõukogude võim, *kord*, *inimene*, *õpi-*
lane, *õpetus*, *kirjandus*, *kunst*, *rahvas*, *kultuur*,
intelligents, *teadlane*, *noorsugu*, *noor*, *kool*, *pat-*
riotism, *moraal*.

V. SÕNADE KOKKU- JA LAHKU- KIRJUTAMINE.

1. Nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

a) Ainsuse nimetavas käändes olev nimisõna kirjutatakse järgneva nimisõnaga kokku, kui nad moodustavad omaette mõiste, näit. *nahkjalatsid*, *nahkkinnas*, *siidkleit*, *sulgpadi*, *paberraha*, *kipskuju*, *klaasnõu*, *lehtpuu*, *sarvloom*, *tiibklaver*, *võrkkiik*, *poeglaps*, *kilpkonn*,

kaelkirjak, märklaud, kiiktool, juurvili, rongkäik, piduõhtu, naaberrajoon, külgsein, käsi-kivi, jalgpall, jalgrada, jalgratas, põldhein, vesiroos, suvinisu, talirukis, laudlina, sadulsepp, soolhape.

b) Lühenenud **nimi- ja omadussõna** kirjutatakse järgneva **nimisõnaga** kokku, näit. *hingamiselund, naisarst, majandusteadus, töolisliikumine, elamispind, kudemisvabrik, külalislahkus, välisriik, kaugõpe, võõrkeel, tooraine, normaalaeg, tähistaevas, ühismajand, kinnistäht, esmaabi.*

c) Järgneva **nimisõnaga** kirjutatakse kokku ainsuse **omastavas olev nimisõna**, mis väljendab **liiki või laadi** (definitiivne ja objektiline omastav), moodustades järgneva sõnaga koos ühe kindlakskuju-
nenud mõiste ja vastates küsimusele *missugune?* näit. *koolimaja* (missugune maja?), *õppe-
raamat* (missugune raamat?), *pioneerimalev, seinaleht, elektrivalgus, märtsikuu, raamatu-
kapp, rukkilõikus, kalapüük, söekaevur, riide-
kapp, raamatuköitmine, paberitoodang, põllu-
kündmine, viljalõikus, kartulivõtmene, kuuse-
puu, siiakala, liivakoorem.*

d) Järgnevast **nimisõnast** kirjutatakse lahku ainsuse **omastavas** käändes olev **nimisõna**, mis väljendab **kuulumist või päraltolemist** (pos-

sessiivne ja subjektiline omastav), vastates küsimusele *kelle? mille?* näit. õpilase vihikud, kolhoosi esimees, lapse riided, töölise auto, õpetaja portfelli, ema kingad, oina sarved, härja nina, lapse karjumine, lamba määgimine, lehma ammumine, auto tuututamine.

e) Järgnevast nimisõnast kirjutatakse lahku ainsuse **omastavas** käändes olev **nimisõna**, mille juurde kuulub **täiendav** sõna, näit. *meie klassi tahvel* (vrd. *klassitahvel*), *selle maja aken* (vrd. *majaaken*), *eesrindliku kolhoosi põllud* (vrd. *kolhoosipõllud*), *7-klassilise kooli direktor* (vrd. *koolidirektor*), *viienda klassi juhataja* (vrd. *klassijuhataja*).

f) **Mitmuse omastavas** olev **nimisõna** kirjutatakse järgnevast nimisõnast harilikult **lahku**, näit. *vigade parandus*, *õpetajate tuba*, *vanemate austamine*, *toiduainete kauplus*, *elamute valitsus*, *teadete büroo*, *kaevurite päev*, *pioneeride maja*, *tankistide päev*.

Mitmuse omastavas olev üksiktüveline nimisõna (eriti *laste*, *naiste*) kirjutatakse järgneva üksiktüvelise nimisõnaga kokku siis, kui liitsõna väljendab omaette tähendust, näit. *lastekodu* (aga: *laste päevakodu*), *lastearst*, *lastetuba* (vrd. *laste tuba*), *lastehaigused*, *lasteraamat* (aga: väike-

laste raamat), lastekoor; naistepäev, naistehalgused, naistearst, võõrastemaja, reisijatelaev.

g) Omadus-, arv- ja asesõna kirjutatakse järgnevast nimisõnast harilikult **lahku** (tunnuslik on nende käändumine), näit. suur puu, (suurt puud), õnnelik noorsugu (õnneliku noorsoo), hea töö (head tööd), mõistlik ettepanek, kolm meest, seitsmes raamat, meie kool, sel ajal, tol päeval, kelle käest, sellest ajast.

h) Lahku kirjutatakse ka **pärisnimest tekkinud omadussõnad**, näit. eesti keel, vene kirjandus, hiina tee, soome kelk, Moskva leib, žiguli õlu, balti kilu, viini vorst, saaremaa murre, gruusia tee, alpi kannike.

i) Omadus-, arv- ja asesõna kirjutatakse järgneva nimisõnaga **kokku**, kui nad koos nimisõnaga moodustavad eritähendusliku mõiste, näit. suurlinn (vrd. suur linn), noormees (vrd. noor mees), vanaisa (vrd. vana isa), kalliskivi, uusaasta, väikerahvas, vanamees, vanasõna, suurtööstus, väiketööstus, hapukurk, hapukapsas, nelinurk, üksmeel, enesekriitika, iseteadvus, omaalgatus.

Märkus. Eesnimest tekkinud omadussõnad kirjutatakse järgneva nimisõnaga kokku, näit. jaaniuss, mardipäev, jüriöö, eevatütar, Aleksandrikook, pärtliöö, mardisant, aadamaülikond, kadripäev.

k) *Asesõna eri* kirjutatakse järgnevast nimisõnast lahku, kui ta tähendab *erinev*, ja kokku, kui ta tähendab *spetsiaalne*, näit. *eri alal* (erineval alal) — *nad töötasid kumbki eri alal*; *erialal* — *sel erialal on vähe spetsialiste*; *eri ülesanne* (omaette ülesanne) — *iga rida sai eri ülesande*; *eriülesanne* — *pioneerile anti eriülesanne* (mingi eriline, spetsiaalne ülesanne).

l) Kohanimi kirjutatakse kokku sõnaga **maa**, samuti juhul, kui esimene sõna omaette kohanimena ei esine ega käändu, näit. *Nõukogude-maa, Donimaa, Lapimaa, Saaremaa, Kubanimaa; Emajõgi, Võrtsjärv, Piirisaar, Surnumeri, Põhjameri, Valgejõgi*.

m) Kohanimi kirjutatakse lahku, kui teda saab pärisnime tähenduses tarvitada üksi, ilma järgneva üldnimeta, näit. *Soome laht, Balti meri, Uraali mäed, Kaspia meri, Peipsi järv, Pärnu jõgi, Ülemiste järv, Ebavere mägi*.

n) Lahku kirjutatakse ka tänavate ja väljakute nimetused ning käänduvad omadussõnad kohanimedes, näit. *Lai tänav, Võidu väljak; Vaikne ookean, Must meri, Punane meri*.

2. Omadussõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

a) Järgneva omadussõnaga kirjutatakse kokku ainsuse omastavas käändes olev nimisõna, mis näitab **suhet**, näit. *viljarikas* (vilja suhtes rikas), *verevaene*, *veerohke*, *sõnakehv*, *löögivalmis*, *kohusetruu*, *sõnaaher*, *tulekindel*, *saagirikas*, *plaanikindel*, *külmakindel*, *võidurõõmus*, *kunstiküps*, *sademeterohke*.

b) Nimetavas käändes olev või lühenevad käändsõna kirjutatakse järgneva omadussõnaga kokku, näit. *lumivalge*, *peegelsile*, *süsimust*, *kuldkollane*, *täisnurkne*, *võõrkeelne*, *helepunane*, *magushapu*, *kollakasroheline*.

c) Kokku kirjutatakse sõnad **püsti-, läbi-, üli-, puru-, eba-, võhi-** jts., mis suurendavad või iseloomustavad omadussõnaga väljendatud omadust, näit. *püstirikas*, *püstihull*, *läbimärg*, *läbiaus*, *üli-õõmus*, *ülisuur*, *ülitark*, *puruvaene*, *pururumal*, *ebameeldiv*, *ebaus*, *ebaõige*, *võhivõõras*.

d) *ne-* või *line-*liiteline omadussõna kirjutatakse eelneva juurde kuuluva käändsõnaga kokku, näit. *meetripikkune*, *venekeelne*, *põlvekõrgune*, *majasuurune*, *mitmeastmeline*, *heledavärviline*,

*sellesarnane, Mitšurini-nimeline, Koidula-
aegne.*

Ainult sel juhtumil, kui ne- või line-liitelise omadussõna juurde kuuluval käandsõnal on täiend, kirjutatakse sõnad lahku, näit. *kahe meetri pikkune, kõige raskema kujuline, selle maja suurune, A. S. Puškini nimeline.*

NBI ne- või line-liiteline omadussõna kirjutatakse kokku eelneva ühesõnalise arvsõnaga, lahku mitmesõnalisest arvsõnast, näit. *viiekuune, kuueteistkümneaastane, neljakümmemeheline, viiesajaleheküljeline; kahekümne ühe aastane, kolmesaja neljakümne viie leheküljeline, viie tuhande meheline.*

Arvuga kirjutatakse ne- või line-liiteline omadussõna kokku sidekriipsu abil, näit. *7-meheline, 25-aastane, 378-leheküljeline, 2000-aastane, 15 550-köiteline.*

Lahku kirjutatakse ne- ja line-liitelisest omadussõnast juurdekuuluvad sidesõnaga ja ühendatud sõnad, näit. *Tallinna ja Pärnu vaheline, nelja ja poole aastane.*

e) Määrsõna tähenduses tarvitatud omadussõnad (*määratu, tohutu, põhjatu* jt.) kirjutatakse järgnevast omadussõnast lahku, näit. *määratu suur, tohutu kõrge, põhjatu sügav, uskumatu kauge.*

3. Arvsõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

a) Eelneva arvsõnaga kirjutatakse kokku sõnad **-kümmend, -teist-** (kümmend), **-sada**, näit. *viiskümmend, üheksakümmend, kaksteist(kümmend), kaheksateist, kuussada, seitsesada.*

b) Eelnevast arvsõnast kirjutatakse lahku **ühelised, tuhanded, miljonid** jne., näit. *kakskümmend viis, kolm tuhat, kaheksa miljonit, kolmkümmend miljardit, kaks miljonit nelisada tuhat seitsesada kakskümmend üks.*

c) Sõnad **mõni, mitu, paar, pool** jts. kirjutatakse kümnete ja sadadega kokku, tuhandetest, miljonitest jne. lahku, näit. *paarkümmend, mõnisada, mitu tuhat, pool miljonit, mitu miljardit.*

d) Sõna **pool**, tarvitatuna arvsõna tähenduses, kirjutatakse järqnevast sõnast lahku, näit. *pool tundi, pool kuud, pool maja, pool maailma.*

Sõna pool kirjutatakse kokku, kui ta koos järgneva sõnaga moodustab eritähendusliku sõna, näit. *poolkuu, poolsaar, poolnäljas, poolsurnud, poolnuttes, poollongates.*

4. Tegusõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

a) **Liittegusõna** osad kirjutatakse kõigis vormides kokku, näit. *iseloomustama* — *iseloomustatud* — *iseloomustas*; *ülekuumendama* — *ülekuumendatud* — *ülekuumendab*; *alahindama* — *alahinnanud* — *alahindas*.

b) Ühendtegusõna osad kirjutatakse kõigis **pöördelistes vormides** ja **tegevusnimedes** lahku, näit. *võeti välja*, *oli välja võetud*, *välja võtma*, *välja võttes*, *tagasi tulla*, *tagasi tulles*, *oli tagasi tulnud*, *oli tagasi tulemata*, *tuli tagasi*.

c) **Omadussõna tähenduses** (täiendina) **tarvitatud kesksõnad** ja **mata-vorm** kirjutatakse ühendtegusõna teise osaga (mitteverbaalse osaga) kokku, näit. *läbiloetud* (*raamat*), *äravõetud* (*õigus*), *kinnikasvanud* (*järv*), *ärasõitev* (*rong*), *äraläinud* (*lapsed*), *väljavõetav* (*dokument*), (*mäest*) *ülesõitev* (*auto*), (*tuppa*) *tagasitulnud* (*mehed*).

d) Kesksõnad kirjutatakse **käändsõnast**, **iseseisvast mäarsõnast**, samuti **tegevusnimedest** lahku, välja arvatud juhtumid, kui kesksõna koos tema juurde kuuluva sõnaga väljendavad mingit kindlaskujunenud tähendust, näit. *linna sõitev*, *raamatut lugev*, *hästi kõnelev*, *sõita sooviv*, aga: *silmatorfav* (vrd.

silma torkav), kõrvulukustav, südantlõhestav, kordaläinud, isehakanud, ennastsalgav, kindlakskujunenud, omatehtud.

Märkus. Tuleb tähele panna, et sõnu **vastu, juurde, sisse, ette, taha, alla, peale, külge** tarvitatakse ka kaassõnadena, millal nad tuleb kirjutada kesksõnast lahku, näit. *laua juurde tulnud laps* — (vrd. *juurdetulnud laps*), *teed mööda sõitev auto* (vrd. *möödasõitev auto*), *meie juurde tulnud õpilane* (vrd. *juurdetulnud õpilane*).

Nimetatud kaassõnad võivad kuuluda ainult omastava, mitte aga mõne muu käände juurde, sellepärast tuleb kirjutada: *mäest allasõitnud kelk, meist möödalennanud lind, meile vastutulnud tuttav.*

5. Määr- ja abisõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

a) Määrsõnad ja määrsõna tähenduses tarvitatud sõnad kirjutatakse muudest sõnadest harielikult lahku, näit. *kõige parem, väga hea, kaugele sõitev, määratu suur, liiga palju, kaugegelt tulnud.*

b) Kui kaks sõna koos väljendavad määrsõna tähendust, kirjutatakse nad kokku, näit. *aegamööda, allamäge, eeskätt, eesotsas, hiljaaegu, jalamaid, justkui, kahevahel, kohapeal, kõigepealt, otse-*

kohe, tagantotsast, vastutuult, vastuvett, ülesmäge.

c) Sõnad **pool, poole, poolt** kirjutatakse kokku eelneva määrsõnaga, lahku eelnevast käändsõnast, näit. *sealpool, sinnapoole, sealtpoolt, seespool, sissepoole, seestpoolt, kuhupoole, kuspool, kustpoolt, väljaspool, väljapoole, väljastpoolt; lõuna pool, poole, poolt, põhja pool, poole, poolt, igale poole, igal pool, igalt poolt, kahele poole.*

d) Sõnad **kaupa ja viisi** kirjutatakse eelneva käändsõna ainsusliku vormiga kokku, mitmuslikust vormist lahku, näit. *tükikaupa, päevakaupa, tükiviisi, päevaviisi; tükkide kaup, päevade kaup, nädalate viisi.*

e) Sõnad **haaval, pidi, ohtu, võitu, väel** kirjutatakse eelneva sõnaga kokku, näit. *üksõhaaval, vähehaaval, tilkhaaval, jalgupidi, ninapidi, plikaohtu, lapseohtu, suurevõitu, laisavõitu, viluvõitu, särgiväel.*

Kui käändsõnal on läiend, kirjutatakse sõna pidi jt. lahku, näit. *paremat jalga pidi, pikki juukseid pidi, õhukese särgi väel.*

f) Sõnad **kombel, moodi** kirjutatakse kokku ainult siis, kui nad eelneva käändsõnaga koos väljendavad määrsõna tähendust, muil juhtumel kirjuta-

takse nad lahku, näit. *imekombel, õnnekombel* (= juhuslikult), *mehemoodi*; aga: *poisikese kombel, lapse moodi, kirjaniku kombel, kunstniku moodi*.

g) Sõnad **teel, jooksul, korral, puhul** kirjutatakse eelnevast sõnast lahku, näit. *raadio teel, kirja teel, päeva jooksul, aja jooksul, tarviduse korral, häda korral, tarbe korral, tol korral, sel puhul*.

6. Sidekriipsu tarvitamine liitsõnades.

Sidekriipsu tarvitatakse liitsõnades järgnevatel juhtumitel: a) lugemise hõlbustamiseks pikemate liitsõnade puhul ja sel juhtumil, kui täiendsõna pikkus muidu jääks ebamääraseks, näit. *noorsoo-ajakirjandus, klaas-ilukuulidega, eri-lastekodu, kuuse-tukad, lae-kaunistus, harjas-uss, kõrval-ühendus, eel-õpetus, pool-elutu, põõsas-aed, puur-auk, sinepi-iva, sarika-palgi, katel-oru, alg-ajal*;

b) kui sõnade liitmisel satuvad kõrvu kolm või neli ühesugust tähte, näit. *maa-ala, saja-aastane, jää-äärsed, kuu-uuriija, puu-ussid, kohtu-uuriija, lakk-king, plekk-katus, latt-tara* (võib ka: *lakkking, plekk-katus, latttara*);

c) korduva täiendsõna või põhisõna ärajätmisel ärajäetud sõna asemel, näit. *leht- ja okas-*

puud, lõppaktus ja -pidu, liit- ja lihtsõnad, liitnimi-, -omadus-, -ase- ja -arvsõnad;

d) liitomadussõnades, kui esimeseks sõnaks on pärisnimi, näit. *Läänemere-äärsed, Koidula-aegne, Gogoli-taoline, Mitsurini-nimeline*;

e) liitsõnalistes geograafilistes nimedes, nagu: *Narva-Jõesuu, Kohtla-Järve, Kilingi-Nõmme, Väike-Maarja, Uus-Meremaa, Põhja-Eesti, Põhja-Aafrika, Lõuna-Aasia, Ida-Siber, Lääne-Euroopa, Kagu-India, Kesk-Ameerika, Väike-Aasia*;

sidekriips esineb selliseis liitsõnades ka siis, kui nad on tarvitatud omadussõna tähenduses ja kirjutatakse väikese algustähega, näit. *vanakreeka kirjandus, põhja-eesti murre*;

f) kaksiksõnade vahel, näit. *marksism-leninism, dialektilis-marksistlik, õed-vennad, vene-eesti (sõnaraamat), soome-ugri (keeled), embkumb, elu-olu, luud-kondid*;

Märkus. Kui punktides e) ja f) esitatud liitsõna käändub, siis sidekriipsu ei tarvitata, näit. *lõuna-eestlane, vanakreeklased, põhjaeestiline häälamine, soomeugrilased, sõnasõnaline, eluoluline*.

g) liitmäärsõnades, nagu *päev-päevalt, järkjärgult, samm-sammult, aeg-ajalt, kord-korralt, maast-madalast, aasta-aastalt, sõna-sõnalt*;

Märkus. Kui need sõnad on tarvitatud nimisõnadena, siis sidekriipsu ei tarvitata, näit. *päev päeva järel, samm sammu ette*.

h) kui liitsõna esimeseks osaks on üksik täht, märk, number, silp või mingi märksõna, näit. *i-mitmus, k-täht, §-märk, 5-köiteline, 356-leheküljeline, ma-tegevusnimi, hurraa-hüüe, nudkesksõna jaa-sõna, pesa-tüüpkond.*

VI. LÜHENDITE TARVITAMINE.

1. Lühendite kasutamise üldreeglid.

a) Liitsõna lühendina kasutatakse

1) sõna esimest tähte, näit. *a. — aasta, e. — ehk, l. — loe;*

2) tähti sõna algusest kuni esimese, teise või kolmanda silbi täishäälikuni, näit. *kl. — klass, tel. — telefon, õpil. — õpilane;*

3) sõna kaashäälikuid või ilmekamat osa neist, näit. *nr. — number, stj. — saatja, krt. — korter.*

b) Liitsõna või sõnaühendi lühendina kasutatakse üksikute sõnade algushäälikuid, näit. *sm. — seltsimees, lk. — lehekülg, kt. — kohusetäitja, lp. — lugupeetud, jne. — ja nõnda edasi, skp. — selle kuu päeval.*

2. Punkt sõnalühendeis.

a) Lühendi lõppu pannakse harilikult punkt, näit. *tn.* — *tänav, lk., end., nr., dr., P. (Põltsamaa) linnas, K. (Kose) sõnavõtt.*

b) Kui liitsõnade lühendamisel kasutatakse lühendina täiend- ja põhisõna alguskas-
häälikuid, siis pannakse punkt ainult lühendi lõppu, näit. *nn., lk., kt., kk. (käsikiri).*

c) Kui liitsõnade lühendamisel kasutatakse lühendina täiend- ja põhisõna algustäis-
häälikuid või -silpe, siis pannakse iga tähe või silbi järele punkt ja need ühendatakse omavahel sidekriipsuga, näit. *õ.-a.* — *õppeaasta, a.-ü.* — *ametiühing, s.-ag.* — *sideagentuur, kaub.-org.* — *(kaubandusorganisatsioonid).*

Kui sidekriipsu asemel tarvitatakse kaldkriipsu, siis lühendi esimese osa järele punkti ei panda, näit. *a/ü., s/ag., õ/a.*

d) Mitme kõrvutioleva sõna lühendid kirjutatakse kokku siis, kui tekkiva täheühendiga ei või eesti keeles alata ükski sõna. Sel puhul pannakse punkt ainult lühendite lõppu, näit. *jne., jt., jpt.* — *ja paljud teised, jmt.* — *ja mitmed teised, jj.* — *ja järgmised, vms.* — *või muud sellesarnased.*

Mitme kõrvutioleva sõna lühendid kirjutatakse lahku siis, kui tekkiva täheühendiga võib

eesti keeles alata mõni sõna. Sel juhtumil panakse punkt iga lühendi järele, näit. *e. l.* — *enne lõunat* (vrd. *el.* — *elanik, elekter*), *s. t.* — *see tähendab* (vrd. — *st.* — *stiil, start*), *m. a. j.* — *meie ajaarvamise järgi* (vrd. *maj.* — *majandus, majanduslik* jne.);

e) Ilma punktita kirjutatakse matemaatilisi mõisteid, meetermõõdustikku, ilmakaari, füüsikalisi suurusi ja keemilisi elemente märkivaid lühendeid, näit. *r* — *raadius*, *log*, *sin*, *cos*; *m*, *km*, *sm* e. *cm*, *tm*, *t*, *l*; *S*, *NO*, *W*; *V*, *A*, *kW*, *kWh*; *H*, *Na*, *Ag*, *Cl*, *NaCl*.

Märkus. Meetermõõdustiku lühendeiks on liitsõna puhul sõna esimene täht (*g*, *t*, *l*), liitsõna puhul iga sõna esimene täht (*dm*, *mg*, *kgm*).

f) Suurtähelised lühendid kirjutatakse harilikult punktiga, näit. *E. V.*, *A. H. T.*, *O. L.*, *A. J.*

Riikide, asutuste, organisatsioonide jne. nimede suurtähelised lühendid kirjutatakse ilma punktita, näit. *NSVL* (eelistatav *NSV Liit*), *ENSV* (eelistatav *Eesti NSV*), *NLKP*, *ÜLKNÜ*, *ETKVL*, *VTK*, *OVTK*, *ETA*, *TASS*.

3. Lühendite käänamine.

g) Kui lühendile lisatakse käändelõpp, tunnus või käändelõpp ja tunnus, asendatakse punkt sidekriipsuga, näit. *lk-l* — *lehe-*

küljel, sm-te — seltsimeeste, a-tel — aastatel, kt-d — kohusetäitjad.

h) Suurtähelise lühendi käänamisel tarvita-
takse *t ü v e v o k a a l i*, kui lühend luge-
m i s e l lõpeb kaashäälikuga; kui lühend luge-
misel lõpeb täishäälikuga, siis tüvevokaali ei
tarvitata, näit. *TASS-ist, M-ilt, EAUKN-is,*
MN-iga; ETA-st; VTK-d, ÕK-ga, K-lt.

VII. KIRJAVAHEMÄRKIDE TARVITAMINE.

1. Kirjavahemärkide tarvitamise alused.

Kirjavahemärkide põhiliseks ülesandeks on
jaotada kirjalik kõne osadeks
ja sellega teha ta hõlpsamini mõistetavaks.
Punkti abil jaotatakse kõne lauseteks, koma
abil eraldatakse peamise mõtte väljendus kõr-
valmõtete väljendusest, samuti koondlause
korduvad liikmed üksteisest jne.

Peale selle võivad kirjavahemärgid väljen-
dada mõttelist varjundit kõne selles
osas, mille järel nad on. Sellised märgid on
näiteks küsimärk ja hüüumärk.

Lõpuks võivad kirjavahemärgid näidata
nende lauseosade vastastikust su-
het, mille vahel nad seisavad, näiteks koolon
rindlause näitab mitte ainult liitlause jaotu-
mist osadeks, vaid ka nende osade suhet, s. t.

seada, et järgnev lause seletab või põhjendab eelmist.

Kirjavahemärkide puudumine raskendab mõnikord loetava teksti jaotamist koostisosadeks, vahel isegi selle mõistmist.

Kirjavahemärkide tarvitamist määravad harilikult reeglid. Neid arvestades saame oma mõtet täpselt väljendada, samuti võime kirjaliku teksti mõtet täpselt mõista.

2. Punkti tarvitatakse:

a) jutustavate lausete lõpul, näit. *Hirmsasti möllas võitlus. Kuulid lendasid nii tihedasti, et mõnikord kaks tükki vastastikku tabasid ja plaksti purunesid. Mõlemad pooled võitlesid ennastalgavalt, mõlemal pool tehti otse imetegusid vahvuse ja osavuse poolest* (O. Lutsu „Kevade“ I);

b) peal- ja allkirjade järel, näit. *„Kui Anija mehed Tallinnas käisid“*. Eesti-vene sõnaraamat. K. Mägi.

Märkus. Punkti ei tarvitata raamatute tiitellehtedel, ajalehtedes artiklite pealkirjade ja raamatutes suurtähtedega trükitud pealkirjade järel, käitiste ja asutuste jne. siltidel;

c) järgarvu märkiva araabia numbri järel, näit. *25. aug. 1956. a., 35. lk-l*;

d) teatavate lühendite järel, näit. *a., lk., jne., jpt., nn., E. S. T. (Tallinn).*

3. Hüüumärki tarvitatakse:

a) hüüd-, käsk- ja soovlausete järel, näit. „*Vait! Ma võin lastele saata, mis tahan, see pole sinu asi!*“ — „*Kuula nüüd juttu!*“ püüdis noormees naerda (E. Vilde „Külmale maale“);

Märkus. Kui tahetakse märkida, et hüüd-, käsk- või soovlauset väljendatakse rahulikult, ilma erilise tundetoonita, siis pannakse nende lõppu punkt, näit. *Andke Paasile ta asjad tagasi.* (A. H. Tamm-*saare.*) *Ütelge mulle, mis on siis hea, armas, kaunis, lõbus härra Madara sõnaraamatu järele.* (E. Särgava „Rahvavalgustaja“.) *Küllap sinugi süda vesine on — pikk tee käidud, — säh, hammusta kah, — värske soolasai.* (E. Vilde „Külmale maale“.)

b) tundmusi väljendava või eriti rõhutatud ütte järel, näit. *Seltsimehed! Te kuulete ja loete ajalehtedest... Ter-
vist, armas õde!* (M. Metsanurga „Punane tuul“);

c) üksikute hüüdsõnade järel, näit. *Säh! Aitäh! Tohoh! Nojah!*;

d) imestust äratava lause või sõna järel, näit. *Toodang kasvas kolme aastaga viiekordseks! Juba aprillis (!) õitsevad siin roosid.*

4. Küsimärki tarvitatakse:

a) küsilause järel, näit. *Kuidas mina saan teda takistada või kuidas olen mina teda takistanud? Kas olen mina kordki öelnud: ära nõua vabadust, ole rahul sellega, mis sul on?* (J. Madariku „Vabariik“).

Märkus. Kaudse küsimuse järele (kõrvallauses) küsimärki ei panda, näit. *Ma ei tea, kuhu ta läks. Keegi ei märganud, kunas ta tuli.*

Küsimärki ei tarvitata juhtumil, kui lause on ainult vormilt küsiv, kuid sisult jutustav, hüüd- või käsklause, näit. *Kuidas ma võin teada, millal ta tuleb! Kes seda ütleb, kui kaua aega see võtab.*

b) lause keskel üksiku sõna järel sulgudes, kui selle sõna mõte tundub arusaamatu, uskumatu või seda tuleb lugeda veaks, näit. *Poisid püüdsid 5-kilogrammise (?) haugi. Aprilli keskel oli öösel 15° (?) sooja;*

c) üksiku küsiva sõna järel lauses, näit. *Ajamäärus küsimusele millal? on harilikult alalütlevas käändes. Kes? on nime-tava käände küsimus.*

5. Koma tarvitatakse:

a) põhisõna järel asetseva liisandi eraldamiseks, näit. *Komtuur usaldas oma vangi, tundmatu munga, — sepa*

hoole alla (E. Bornhöhe — „Villu võitlused“). *Kroaadi külapoiss, minu mahajäämatu vari, oli sinine nagu jõhvikas* — *tal polnud sooja üleriidet* (E. Vilde „Minu vangipõlv“). *Vanamees, Tootsi isa, ei tea selle segase ja pooliku jutu kohta suuremat midagi ütelda* (O. Lutsu „Suvi“).

Märkus. Põhisõna järel asetseva kui-lisandit ja olevas käändes esinevat lisandit komaga ei eraldata, näit. *Muidugi pakuti mulle kui osavale ärijuhile kohe mitu uut kohta.* (O. Lutsu „Suvi“.)
Ants tema sõbrana tuli abiks.

Samuti ei eraldata isikulise asesõna ühesõnalist lisandit, kui mõtte selgus eraldamist ei nõua, näit. *Meile noortele on avatud kõik teed.*

Isikulise asesõna ühesõnaline lisand eraldatakse komadega siis, kui mõtte selgus nõuab, näit. *Tema, Joosep, saab raamiga omal jõul valmis* (O. Lutsu „Suvi“);

b) ütte eraldamiseks, näit. *„Tere ka, Mihkell!“ „Noh, Jaan, mis sina siis ostad?“* — *„Lapsed, kohendage tuld paja all!“* (E. Vilde „Külmale maale“);

c) korduvate samanimeliste ja samaliigiliste lauseliikmete eraldamiseks, kui nende vahel pole ühendavaid ega eraldavaid sidesõnu (ja, ning, ega, ehk, või, kui, ka), näit. *Neiu vaade oli jälle endiselt sütitav,*

väljakutsuv, pilkav (E. Särgava „Rahvavalgustaja“).
Ta kõneles järguti, raskelt hingates, luksudes ja kogeldes nagu inimene, kes palju oli jooksnud või kangesti ehmatanud (E. Bornhöhe „Tasuja“);

d) lausete eraldamiseks rindlauses, kui nende vahel pole ühendavaid ega eraldavaid sidesõnu, näit. *Elu oli kiiremini liikunud kui tema aru, sündmused olid ratsutanud temast üle* (A. H. Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“); *Nende mõlema silmad rääkisid palju, palgenukid värisesid pisut, aga näod avaldasid suurt armastust* (E. Särgava „Rahvavalgustaja“);

e) kiillausete ja kiilsõnade eraldamiseks, näit. *Minu rahust, seda ma näen enneaegugi, ei ole selle juures enam juttu* (L. Koidula „Saaremaa onupoeg“). *„Aga ta rõõm, vähemalt seekord, oli varajane...“* (A. Hindi „Tuuline rand“ II);

f) kõrvallause eraldamiseks pealausest, näit. *Seda on ikka kuuldud, et heast seemnest, kui ta hea maa sisse langeb, head vilja tuleb* (Suve Jaani „Luige Laos“). *Valgus kasvatab julgust, nagu igaüks enesest teab* (F. R. Kreutzwaldi „Videvik“);

g) määruslike nud- ja tud-lauselühendite eraldamiseks, näit. *Tulnud aga rannakülla tagasi, nägi ta kõike järsku uute silmadega* (A. Hindi „Tuuline rand“ I). *Ja käed risti-*

pandult kukla alla toetatud, jäi ta üksisilmi enda ette vahtima (A. Jakobsoni „Vabanemine“);

h) iseseisva nimetava (tegusõnata lauselühendi) eraldamiseks, näit. *Selg ees, astus ta pimedasse ja kitsasse kotta* (A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ II). *Seal ta kükitas peenarde vahel, sõrmed mullast mustad, kõrval hunnik vesiheina* (F. Tuglase „Väike Illimar“). *Saba sorgus, meel paha ja asjatu süüdistus südant vaevamas, otsustas kass minna metsa meelt lahutama* (E. Särgava „Reinuvader Rebane“);

i) lause keskel ja lõpul asetsevate des- ja mata-lauselühendite eraldamiseks ning pikemate des- ja mata-lauselühendite eraldamiseks lause algul, eriti kui peasõna on lauselühendi algul, näit. *Nemad, saades jõukale järjele, vaatasid onu naistele kui paratamatule paele* (O. Lutsu „Tuulesellid“). *Tiirlevad pääsukesed, püüdes sääski poegadele küünipennil või roovilatil pesas* (A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ I). *Mees männi all hoidis tulelonti ikka kõrgel, seda aeg-ajalt pea ümber keerutades* (E. Bornhöhe „Tasuja“). *Koondades kõike ihu- ja hingejõudu, hoobas ta enese küliti aknalauale* (E. Vilde „Raudsed käed“);

j) põhisõna järel asetsevate täiendiliste lauselühendite ja täiendite eraldamiseks, näit. *Samal*

hetkel astub sisse Jüri, punetav kiirest käigust. Tuli ka tütarlaps, rietatud kirevaise rahvarõivaise. Tuppa tuli vend, väsinud ja porine;

k) rõhutatavate sõnade ja hüüdsõnade eraldamiseks lause algul, näit. „Ei, ma tulin koolist,“ vastas Arno. — „Oh, sa heldene aeg, jah, olid ometi kahekesi kaasiku nurgas ja . . .“ (O. Lutsu „Kevade“ I);

l) lühendite **s. o.** (= see on), **s. t.** (= see tähendab) ja sõnade **näiteks** ja **nagu** (=näiteks) ees, näit. Tuleval kesknädalal, s. o. 28. mail on meil esimene eksam. Ta tuli pärast kella 8, s. t. hilines. Meie kirjanikud, nagu Vilde, Tammsaare, Tuglas, Jakobson, Hint jt. on tuntud ka väljaspool Eesti piire.

6. Koolonit tarvitatakse:

a) koondlauses loetelu ees, näit. Seeneleminejaid oli neli: köster emandaga, neiu Kaasike ja Madaras (E. Särgava „Rahvavalgustaja“). Siin oli lihtsam: kolm raudvoodit, söögikapp, pesukauss, paar taburetti (J. Madariku „Vabariik“).

Juba sellest ajast palju, palju,
on jäänud meelde pilte eredaid:
rand, võrgumajad, Suurna järsak kalju
ja Keinastu, murdlaineis kauge laid.

(J. Smuuli „Mälestusi isast“.)

Märkus. Koolonit ei tarvitata korduvate liikmete ees, mida ei esitata loeteluna, näit. *Kirjutuspuldi kõrval on pesukauss ja veekruus.* (O. Lutsu „Andrese elukäik“.) *Siin ootasid mind aed, lehtla ja see tuba.* (Samas.);

b) rindlauses sellise lause ees, mis eelneva lause mõtet seletab või põhjendab, näit. *Otsegu räpane käsi laksatab see künism inimestele näkku: need võpatavad tagasi ja vaikivad* (E. Vilde „Seadusemees“). *Härmaalõnga ämblikud olid rohkesti tööd teinud: kõik kõrrepõllud sätendasid nende hiilgavaist niitidest* (E. Särgava „Rahvavalgustaja“). *Jutukal minial oli õigus ainult rääkida: tegutseda ja talitada võis ta ainult ämma pead mööda* (A. H. Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“);

c) autori sõnade järel, kui järgneb otsene kõne, näit. *Aga see vastas hoolimatult: „Mis ma asjata vaatan, vägi on sust välja läinud!“* (M. Metsanurga „Punane tuul“). *Alma ütles talle selgesti ja kindlalt: „Ajage enne see inimene toast välja!“* (Samas).

7. Semikoolonit tarvitatakse:

a) koondlauses loetelu laiendatud liikmete või korduvate liikmete rühmade eraldamiseks, näit.

Ta silmade eest lendas korraga kõik see aeg mööda, mis ta oli siin elanud; kõik need pildid: siiatulek; pidu köstri juures; pidu Kröitsbergi juures; köstri minek külasse last ristima; koju sõit ilma köstrita, emand Maasikaga; vaidlused; seltsi asi; vaidlused; neuu Luise; jälle emand Maasikas; Jürisson; Rümpler, Köster, Ruudi . . . (E. Särgava „Rahvaalgustaja“). Kuid edasimõtlemiseks polnud tal enam vähematki isu ja ta hakkas selle asemel end ümbritsevat tuba vaatlema: ülestikku laotud tahumata palke, õhukest krohvikorda, mis suutis täita palkide sügavaid vahenõgusid vaid osaliselt; tolmunud õlitükke kullatud raamides; suurt kummutit kolme suletud ja ühe avatud sahtliga; riie- kappi vastasseinas; riulikesi klaasvaasidega; akna all seisvat lauda vana pildialbumiga (A. Jakobsoni „Viimne kutse“);

b) pikemate ja mõttelt vähem seotud lausete eraldamiseks rindlauses, eriti siis, kui rindlauses leidub komasid, näit. *Kuule, mine õige too paar pange vett; sul on ju head kalavinskid jalas, lumi ei tule üle sääрте sisse* (A. H. Tammsaare „Mäetaguse vanad“). *Üksainus tuluke vilgub veel aiamaja nurgas, siis kustub seegi; siis justkui ujub hõbedases valgusemeres hoone tume siluett* (O. Lutsu „Andrese elukäik“).

8. Mõttekriipsu tarvitatakse:

a) koondlauses loetelu järel kokkuvõtva sõna ees, näit. *Aleksander, Theodor, Robert, Helene* — need pidid lastele midagi head tooma (E. Särgava „Tulge appi!“). Paar kitsast, võõpamata laudsängi nurgas, aganateks purunenud sasiga täidetud, puust valge laud akna all, siin ja seal pikemad ja lühemad järjed põrandal — see on kõik, mis majaseadistusest silma paistab (E. Vilde „Külmale maale“). Maja ning aed ta selja taga, paremal asuvad suvilad, tühi linnakarjamaa, roheline ning laudtasane, mis laius pahemale, ja plangu veeres kasvavate jasmiinipõõsaste vahelt paistev lahepind — kõik see, mida ta ulatas siia nägema, sisendas tasse igavat üksindustunnet, väsitas, tegi uniseks (A. Jakobsoni „Ummikvesi“);

b) elliptilises lauses väljajäetud sõnade asemel, näit. *Laul, näitemäng* — metsa! *Tants* — nurka! (E. Särgava „Rahvavalgustaja“). *Õigus, Leemetipoeg*, — meie asjad! ... *Parkima hakata* — isandate nahka — ilma lubjavee ja kuusekooreta... (A. Sinkeli „Musta risti ikke all“);

c) esiletõstetava kiillause eraldamiseks, näit. *Kui lõpuks veel nimetame, et sepp Villu poissmees või koguni vanapoiss oli* — kui kolmekümne kahe aastast meest

nõnda võib nimetada —, siis on lugejal tema täielik pilt käes (E. Bornhöhe „Villu võitlused“). Need välismaa kriitikahääled — sa võid mind uskuda, Lilli, — löid siin sisse nagu pomm (E. Vilde „Tabamata ime“). See on ühel tusasel sügishommikul — Kink on juba varemalt sekel-danud tunnistustega ja palvekirjadega —, kui mulle tuleb muiates vastu keegi sametsilma-dega noor neiu (O. Lutsu „Andrese elukäik“);

d) mõne lauseosa või lause-liikme esiletõstmiseks, näit. Tantsu ajal aga tulid ka uued liikmed — mõisamehed — vallamajasse jalga keerutama (E. Särgava „Rahvavalgustaja“). Hiljem aga annaks Tõnis Sandrile koha sellesama väikese laeva — „Poseidoni“ peale (A. Hindi „Tuuline rand“ II);

e) ootamatu ning üllatava sõna või mõtte ees, näit. Ja parim vahend armumise vastu on — matemaatika, ainult matemaatika (A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ II). Nii, et — siiski (A. Jakobsoni „Elu tsitadellis“);

f) poolelijääva mõtte järel ja katkelistes lausetes, näit. Kui tohik-sin nii otsekohene olla — kas teid vahest laiskus — —? (E. Vilde „Kärikas kihvti“). Seda ma ei või vastu võtta, see — see — (Samas);

g) dialoogis eri isikute kõne eraldamiseks juhul, kui iga isiku ütlust ei alustata uuel realt, näit.

„Kuule, Prits, kas endi halli tunned ka?” — „Kas olgu ööl, tunnen ära!” — „Talli ette tule siis ja tunnista.” (J. Tamme „Sõida põrgu!”)

9. Mõttepunkte tarvitatakse:

a) katkeliste lausete ja lauseosade vahel, näit. *Ma ütlen, et... et... minagi tema ees araks läheksin... see on, ma ei pista plehku, sest mina ei pista kellegi eest plehku... aga nõnda nagu veidi kutistav oleks niisugusele vastu hakata (E. Bornhöhe „Tasuja”);*

b) tsitaadis väljajäetud sõnade asemel, näit. *Kui sul kedagi ei ole, keda armastada, omaseks nimetada, ... siis vali enesele üks omaks, kes õige truu sõber on: vali töö! (J. Liivi „Töö”).*

10. Jutumärkidesse pannakse:

a) otsene kõne, näit. *„Raske kandami annan sulle reisile kaasa!” sõnas Ambur. „Pole viga, turjale liiga ei tee!” vastas Vahur, kergitades kotti seljas. „Noh, ma ei mõtle seda...” naeratas teine (A. Sinkeli „Musta risti ikke all”);*

b) tsitaadid, näit. *M. Gorki ütleb: „Siis veendusin ma võrdlemisi ruttu, et kõige roh-*

kem armastavad kaevata inimesed, kes ei ole suutelised vastu panema, kes ei oska või ei soovi töötada, ja üldse inimesed, kellele on meelepärane „kerge elu“ ligimeste arvel“ (M. Gorki „Sellest, kuidas ma õppisin kirjutama“);

c) teoste ja ajalehtede nimed, asutuste, ettevõtete jne. erinimed, näit. R. Sirge romaan „Maa ja rahvas“, „Noorte Hää“, RAT „Estonia“, trikootööstus „Marat“, aurulaev „Poseidon“;

d) ütlushed, millele tahetakse anda eriline tähendusvarjund, näit. Isegi mõned virisejad — eks leidunud neidki — ühinesid teistega, kui kihelkonnakooli peret ähvardas üldine „hädaoht“ (O. Lutsu „Kevade“ saatesõna). Tuli aeg, kus mulle suruti pähe „kuninga kübar“, kus pidin teenima Vene tsaari (Samas);

e) sõnad või laused erilises funktsioonis (grammatiliste vormidena jne.), näit. Sõna „küps“ osastav kääne on „küpset“. „Üks hiir, kaks saba?“ on eesti mõistatus.

11. Sulgudega eraldatakse:

seletavad vahemärkused, sõnad ja arvud, s. o. teatavad kiillaused, näit. Närvid (küllap üleväsimusest) olid

liiga pingul (A. Hindi „Tuuline rand“ I). „Võis Ants võtta, keda tahtis ja missugust (ta pani rõhu sellele sõnale) tahtis, võin ka mina!“ (M. Metsanurga „Punane tuul“).

12. Sidekriipsu tarvitatakse:

sõnade silbitamisel ja poolitamisel, näit. *ma-dal, ka-las-ta-mi-ne, geograa-fi-a*.

13. Ülakoma (apostroofi) tarvitatakse:

a) pärisnimede käänamisel nimetava käände eraldamiseks käändelõpust ja tunnusest, näit. *Loo' raamat, kiri Loo'le, artikkel Pihlak'alt, jalutuskäik Välja'ga, õeste Paju'de töö;*

b) väljajäetud tähe või sõnaosa märkimiseks, näit.

*Tihti üksainus pehme öö
lööb õitsel' armu õit:
sest oota, oota vaikselt! Sull'
ka tõuseb õnne koit!*

(L. Koidula „Armastus“.)

14. Mitu kirjavahemärki esinevad kõrvuti:

a) jutumärkide tarvitamisel mõne sõna või sõnarühma eraldamiseks, mille järel juba esineb kirjavahemärk, näit. *Kuidas käänatakse sõna „pärl“? Toast kuuldus vali „sisse!“*. Täna tahan ma sind, kui sa seda lubad, vaimus ühele kaugele maale viia, mida nimetatakse India (Madis luges „Indiia“) maaks (E. Särgava „Tulge appi!“). Kas olete näinud A. Hindi näidendit „Kuhu lähed, seltsimees direktor?“?

b) kiillause eraldamisel, kui kiillause järel satub kiillause eraldamiseks vajaliku mõttekriipsu või sulgude kõrvale kirjavahemärk kiillause funktsiooni väljendamiseks või selle lauseosa eraldamiseks, mille juurde kuulub kiillause.

Kirjavahemärkide järjekord on sel juhul järgmine: esmalt kiillause funktsiooni kohta käiv kirjavahemärk (küsi- või hüüumärk), siis mõttekriips või sulud kiillause eraldamiseks ja lõpuks kirjavahemärk selle lauseosa eraldamiseks, mille juurde kuulub kiillause, näit. *Niisugune voli oli küll preili Ritteril, teie eelkäijal, ka mõnel muul minu endisel kasvatajal, kuid need olid kõik — kuidas pean ütleva? — vanemad inimesed . . .* (E. Vilde „Mahtra sõda“). *Kuid — tont teab! — ka punapea käed tuntakse sitked olevat nagu väänkasvud* (O. Lutsu „Suvi“).

„...katsus otsusele jõuda, kas jätta ta siia (vanaema hoolde!) või viia enesega ühes vangikongi“ (M. Metsanurga „Punane tuul“). Tema tehtud on hooned (suvisel keedukoja moodi), karjamaad, tänavad, mets karjamaal, kased heinamaal (A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“). Mare polnud Tiinale otse kade — polnud tal ju selleks ka põhjust —, kuid okas Tiina vastu oli tal ometigi südames (A. Hindi „Tuuline rand“ II). Aga puhtast südamest võin teile soovitada (see oli öeldud üleoleva lahkusega): ärge võtke maimukest kaasa (M. Metsanurga „Punane tuul“). On veel lapsed sul, omad lapsed ja pere lapsed, üks, kaks, kolm (Pearu lugemise sõrmedel) ... viis, kuus last, sinul endal kaks ja Krõõdalt neli, kokku kuus (A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ I). Iseasi, oleks Sander endise Reinuõue koha saanud ära osta ja sinna, vanale ilusale õuekrundile, allika lähedale plekk-katusega häärberi üles löönud (mitte aga mingi toa kambriga majapugeriku!) — siis alles oleks mehel koht olnud, kuhu noor naine tuua (A. Hindi „Tuuline rand“ II);

c) otsese kõne eraldamisel, kusjuures enne on lause sisule vastavad kirjavihemärgid (punkt, küsi- või hüüumärk), siis jutumärgid, näit. „Sõjakohus olen mina!“ müriseb noormees talle vastu (E. Vilde „Seadusemees“). „Kuule, Mihkel,“ ütles Rein kaastundlikult, „üttele mulle

nüüd ometi kord, kus elad ja mis ametit sa siin linnas pead?" (E. Vilde „Mihkli vurrud”);

d) mõnikord satuvad kõrvu ük s i k u s õ n a v õ i s õ n a r ü h m a ja otsese kõneeraldamiseks vajalikud kirjavahemärgid; nende järjekord sõltub sõnade ja lausete järjekorrast, mille juurde nad kuuluvad, näit. Isa käskis Vaiket: „Palun too kioskist tänane „Sirp ja Vasar“!” Vaike ei pannud tähele. Ema küsis: „Vaike, kas sa ei kuulnud, kui isa ütles: „Too kioskist tänane „Sirp ja Vasar“!“? ” Õpetaja dikteeris lause: „Jüri küsis raamatukoguhoidjalt: „Kas teil on kogus Juri Krõmovi teos „Tanklaev „Derbent““?“.”

Валгма Иоханнес Юрьевич
ОРФОГРАФИЯ И ПУНКТУАЦИЯ
В ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ

На эстонском языке
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja E. Leibak

Tehniline toimetaja A. Ruutsoo

Korrektorid A. Nurmoja ja M. Teemägi

Ladumisele antud 8. XII 1956. Trükkimisele antud 12. VIII 1957.
Paber 60×92, 1/32. Trükipoognaid 1,75. Arvutuspoognaid 1,75.
Trükiarv 15 000. MB-00168. Tellimise nr. 2122. Trükikoda
„Punane Täht“, Tallinn, Pikk tn. 54/58.

Hind 50 kop.

50 kop.

A-21717

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00385656 6